Tjänsteutlåtande
Utfärdat 2022-10-28
Byggnadsnämnden 2022-11-22
Diarienummer 0805/22

Handläggare
Ulrika Lundquist
Telefon: 031-3681707
E-post: ulrika.lundquist@sbk.goteborg.se

Svar på remiss - Motion av Helena Norin (MP), Åse-Lill Törnqvist (MP) och Karin Pleijel (MP) om att inrätta en tjänst som stadsantikvarie

Förslag till beslut

I byggnadsnämnden

1. Byggnadsnämnden avstår från att ta ställning till motionen.
2. Tjänsteutlåtandet översänds till stadsledningskontoret som yttrande över motionen.

Sammanfattning

Byggnadsnämnden och kulturnämnden har fått en remiss för yttrande till kommunstyrelsen senast den 2022-12-22 över en motion av Helena Norin (MP), Åse-Lill Törnqvist (MP) och Karin Pleijel (MP) om att inrätta en tjänst som stadsantikvarie.

I motionen beskrivs att det idag finns en kulturmiljöenhet på Stadsmuseet som bland annat är remissinstans vid plan- och byggärenden, men att det behöver finnas en funktion som ansvarar för dessa frågor på en mer strategisk nivå. Stadsbyggnadskontoret har två anställda antikvarier som verkar främst i planärenden och på strategisk nivå. Ett flertal anställda bygglovshandläggare på byggavdelningen har också bebyggelseantikvarisk akademisk grundutbildning. Syftet med förslaget är att kulturmiljöaspekterna ska komma in tidigare i processerna och att det ska bli lättare att ta dessa hänsyn. Därför föreslås att det inrättas en ny tjänst i Göteborg som stadsantikvarie med ett övergripande ansvar för kulturmiljö i den strategiska stadsplaneringen.

Byggnadsnämnden fick under 2021 i uppdrag att tillsammans med berörda nämnder och bolag ta fram en plan för att säkerställa den historiska stadskärnans bevarande. Uppdraget har sammanfattats i en rapport; Historiska stadskärnan, Plan för att säkerställa den historiska stadskärnans bevarande, 2022-05-17 dnr 0737/21. Projektet har identifierat och beskrivit de åtgärder som behöver förändras, förstärkas eller tillkomma för att skapa förutsättningar för mer likvärdiga, förutsägbara, kunskapsbaserade och mer effektiva processer i hanteringen av kulturmiljöer. I rapporten syftar åtgärderna på den historiska stadskärnan men de har även bäring på olika förvaltningars och bolags förutsättningar att hantera kulturmiljövärden över hela staden.

Rapporten tar upp ett antal aspekter som talar för en att det finns behov av funktioner som kan motsvaras av en stadsantikvarie. Bland annat saknas det ett utpekat ansvar för en samlad bedömning av påverkan av kulturmiljövärden och analys av de kumulativa effekter som planerade och redan genomförda förändringar riskerar att medföra på såväl byggnads- som stadsrumsnivå. Genom ett stärkt och samordnande helhetsansvar skulle sakfrågan och ämnesfältet ges större tyngd. Förutsättning för en kunskapsgrundad

hantering av kulturmiljövärden i stadsbyggnadsprocessens olika skeden skulle öka. En stadsantikvarie skulle kunna vara en viktig del av uppdraget att aktualisera kulturmiljövärden, leda kommunikativa insatser och göra ämnet mer publikt för att stärka och lyfta stadens historiska arv, identitet och attraktivitet.

En stadsantikvariefunktion skulle kunna placeras på kulturförvaltningen eller på den från årsskiftet 2022/2023 nya stadsbyggnadsförvaltningen. Stadsbyggnadskontoret och kulturförvaltningen har haft samtal om rapporten Historiska stadskärnan och identifierat ett behov av en gemensam fördjupad dialog utifrån rapportens fem fokusområden. Därför föreslås att byggnadsnämnden avstår från att ta ställning till motionen till dess att förvaltningarna har haft möjlighet att återkoppla resultatet av dialogen.

Bedömning ur ekonomisk dimension

En ny tjänst som stadsantikvarie kommer att behöva finansieras via utökat kommunbidrag oavsett var tjänsten placeras. Tjänsten skulle ha fördelar av att finnas i ett sammanhang med utökat och stärkt helhetsansvar för ämnesfältet kulturmiljö för att undvika en fragmentiserad hantering av frågorna. För att bygga ett sådant sammanhang kommer det att behövas resurser. Å andra sidan kan en mer sammanhållen och kunskapsbaserad hantering av kulturmiljön leda till en tydligare, mer förutsägbar och därmed en mer effektiv och rättssäker process. Det bedöms att en permanent förstärkning om kommunbidraget om 1,5 – 2 Mkr/år för en ny befattning som stadsantikvarie för lönekostnader och runtomkringkostnader blir nödvändig.

Bedömning ur ekologisk dimension

Kontoret instämmer i motionens skrivning: ”Att vårda och restaurera miljöer, i stället för att riva och bygga nytt, ger inte bara fördelar ur ett kulturmiljöperspektiv, det ger också stora miljö- och klimatvinster. Utifrån ett miljö- och klimatperspektiv är det i princip alltid bättre att ta hand om och vårda byggnader än att riva och bygga nytt eftersom en stor miljöbelastning sker vid byggnationen. Samtidigt behöver energieffektivisering och renovering göras varsamt med metoder som inte förvanskar det göteborgska kulturarvet. Detta förslag ligger också i linje med både strategin för hållbart byggande och cirkulär ekonomi som finns i stadens nya miljö - och klimatprogram.”
En mer varsam och kunskapsbaserad hantering av det redan byggda kommer att skapa bättre förutsättningar för hållbar utveckling utifrån alla tre dimensionerna.

Bedömning ur social dimension

En välbevarad stad med tydlig identitet och genomtänkt utvecklingsriktning är rustad för förändringar i den fysiska miljön utan att riskera att viktiga värden går förlorade. En stadsantikvariefunktion skulle kunna verka för detta och för att förmedla kunskap och inspiration för att värna värden och göra dem kända till byggaktörer, besökare och göteborgare.

I Göteborg finns strategiska funktioner i form av tjänstepersoner med särskilt ansvar för gestaltningsfrågor samt gröna offentliga rum i form av rollerna stadsarkitekt samt stadsträdgårdsmästare. I den nya stadsutvecklingsorganisationen efter årsskiftet 2022/2023 är dessa funktioner placerade på stadsbyggnadsförvaltningen respektive stadsmiljöförvaltningen. Rollerna synliggör och lyfter på ett tydligt sätt sina respektive ämnesfält både internt och externt. En motsvarande roll för det antikvariska ämnes-

området skulle kunna verka för att statusen, förståelsen och kunskapen kring dessa frågor ökade både inom stadens organisation och hos dess medborgare.

”*Vi är inte först och inte sist. När vi använder och upplever kulturhistoriska miljöer får vi en relation till tiden. Det vi gör idag kan få en betydelse för kommande generationer på samma sätt som vi nu kan värdera och förstå tidigare generationers liv och förutsättningar. Vi får av historien och ger till framtiden. Det vi kan ge är omsorg om historien och om vår samtids avtryck*.”
Ur rapporten Historiska stadskärnan 2022-05-17 dnr 0737/21.

Bilaga

01. Motion av Helena Norin (MP), Åse-Lill Törnqvist (MP) och Karin Pleijel (MP) om att inrätta en tjänst som stadsantikvarie

Ärendet

Byggnadsnämnden och kulturnämnden har fått en remiss för yttrande över en motion av Helena Norin (MP), Åse-Lill Törnqvist (MP) och Karin Pleijel (MP) om inrättande av en tjänst som stadsantikvarie. Yttrande ska lämnas till kommunstyrelsen senast den 22 december 2022.

Beskrivning av ärendet

I motionen föreslås kommunfullmäktige besluta att en tjänst som stadsantikvarie inrättas. I motionen beskrivs att det i Göteborg finns många vackra och kulturhistoriskt värdefulla kulturmiljöer och att de senaste åren allt fler människor har börjat intressera sig för att bevara dessa unika platser. I Göteborg har detta visat sig i engagemang mot rivningar och förvanskning av kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i till exempel Gårda, Stora Torp och Vasagatans alléer. Engagemanget och protester från invånare i staden visar att de kulturhistoriska aspekterna inte alltid får den uppmärksamhet som de förtjänar. Ett problem är att synpunkterna ofta kommer in för sent i planeringsprocessen, då det kan vara svårt att ta den hänsyn som krävs.

Motionärerna menar att ett bevarande och vårdande av värdefulla miljöer inte behöver stå i motsats till att staden ska utvecklas. Mötet mellan det nya och det gamla ger en intressant stad som människor kan känna sig stolta över och en del av det vi bygger idag kommer ses som värt att bevara i framtiden. Det behöver finnas en funktion som ansvarar för dessa frågor på en mer strategisk nivå. Syftet är att kulturmiljöaspekterna ska komma in tidigare i processerna och att det ska bli lättare att ta dessa hänsyn. Därför föreslås att det inrättas en ny tjänst i Göteborg som stadsantikvarie. En stadsantikvarie ska ha ett övergripande ansvar för kulturmiljöfrågor i den strategiska stadsplaneringen.

Förvaltningens beredning av ärendet

Stadsbyggnadskontoret och kulturförvaltningen har i dialog kommit överens om att skriva fram ett i allt väsentligt likalydande yttrande.

Tidigare uppdrag av betydelse för ärendet

Byggnadsnämnden fick under 2021 i uppdrag att, tillsammans med berörda nämnder och bolag, ta fram en plan för att säkerställa den historiska stadskärnans bevarande. Uppdraget har sammanfattats i rapporten *Historiska stadskärnan - plan för att säkerställa den historiska stadskärnans bevarande* (BN 2022-05-17, dnr. 0737/21). Projektet har identifierat och beskrivit de åtgärder som behöver förändras, förstärkas eller tillkomma för att skapa förutsättningar för mer likvärdiga, förutsägbara, kunskapsbaserade och effektiva processer i hanteringen av kulturmiljöer. I rapporten syftar åtgärderna på den historiska stadskärnan men de har även bäring på olika förvaltningars och bolags förutsättningar att hantera kulturmiljövärden över hela staden.

Stadsbyggnadskontorets synpunkter:

Inte bara i PBL-projekt

Kulturmiljöfrågor är projekt- och processöverskridande och kräver därmed förvaltnings-övergripande stöd och ledning. Hantering av kulturmiljövärden är närvarande i såväl infrastrukturprojekt, gaturum, parker som klimatanpassningsåtgärder och många nämnder, bolag och förvaltningar är berörda. Det kan handla om allt från markbeläggning och trädplantering till strategisk planering. Samverkansformer för förvaltnings- och projektövergripande frågor inom kulturmiljöfältet saknas idag vilket påverkar möjligheten att följa och utvärdera sammantagen påverkan och utveckling av värden.

Byggnadsnämnden/Stadsbyggnadsnämnden rår över processer med fysisk planering och bygglovhantering men påverkan på värden sker även i ärenden som inte är bygglov-pliktiga eller inte kräver nya detaljplaner. Detta kan tala för en relativt fristående placering av rollen som stadsantikvarie.

Kumulativa effekter

Trots den stora mängd projekt och processer som i olika grad innebär en påverkan på kulturmiljövärden inom staden, har inte någon förvaltning eller funktion idag en övergripande bild av nuläget för Göteborgs kulturmiljöer, inklusive de kumulativa effekter som planerade förändringar riskerar att medföra. Hanteringen av kulturmiljö-värden sker till stora delar inom separata projekt eller processer. Detta riskerar att leda till en fragmentiserad hantering av frågorna, där potentiellt inkonsekventa bedömningar görs i olika delar av kommunen och där kommunens linje är svår att förstå för medborgare, exploatörer med flera. Genom att utse en funktion med uppgift att utvärdera och följa det som planeras eller redan är utfört skulle de kumulativa effekterna avseende kulturmiljön som helhet kunna uppmärksammas.

Kommunikation

Ansvaret för att vårda och omhänderta befintliga kulturvärden, historisk läsbarhet och den platsspecifika karaktären delas av alla och därför behöver också många olika aktörer göras delaktiga. Staden behöver bli bättre på att förmedla kunskap och inspiration om Göteborgs 400-åriga historia och unika stadskärna samt på att företräda de kultur-historiska värdena. En stadsantikvarie skulle kunna vara en viktig del av uppdraget att aktualisera kulturmiljövärden, leda kommunikativa insatser och göra ämnet mer publikt för att stärka och lyfta stadens historiska arv, identitet och attraktivitet.

Klassificering

Många kommuner och regioner i landet arbetar med att komplettera utpekade värdefulla miljöer med klassificeringar av de enskilda byggnaderna.
I rapporten Historiska stadskärnan förslås att Göteborg stads program för bevarande kompletteras med ett byggnadsspecifikt klassificeringssystem. Därmed skulle värde-bärande uttryck och egenskaper, som de övergripande befintliga kunskapsunderlagen inte omfattar, kunna definieras på olika nivåer. Kulturhistoriska värderingar rör angelägna samhällsresurser och förutsätter en långsiktig hållbarhet. Detta ställer särskilda krav på premisserna för värderingen. För resultatets trovärdighet måste det därför framgå vem eller vilka som gjort en värdering, i vilket sammanhang och varför den gjorts samt vilka värderingskriterierna varit. I exemplet Stockholms Stad har Stadsmuseet uppdraget att bedöma och lyfta vilka kulturhistoriska värden som finns i staden och det är Stadsmuseets chef som tillika är stadsantikvarie, som ytterst tar ställning till kulturhistorisk klassificering.

Kunskapsfält

Det finns i likhet med andra kunskapsfält anledning att tydliggöra mandat och ansvar för kunskapsuppbyggnad för ämnesfältet kulturmiljö inom kommunen. Idag saknas ett tydligt adresserat ansvar och uppdrag för att samordna kulturmiljöarbetet och att utveckla kunskapsfältet. Genom ett stärkt och samordnande helhetsansvar skulle sakfrågan och ämnesfältet kunna få större tyngd.
Kulturmiljöenheten på Stadsmuseet har idag ansvar för uppbyggnad av och tillgång till ett rikt samlings- och arkivmaterial. Kulturmiljöenheten är också remissinstans vid plan- och

byggärenden och tar fram kunskapsunderlag på uppdrag av stadsbyggnadskontoret eller andra förvaltningar i samband med olika stadsbyggnadsprojekt.

Rollen

I Göteborg finns tjänstepersoner med särskilt ansvar för gestaltningsfrågor samt gröna offentliga rum i form av de strategiska rollerna stadsarkitekt samt stadsträdgårdsmästare. Dessa funktioner synliggör och lyfter på ett tydligt sätt sina respektive ämnesfält både internt och externt. En motsvarande roll för det antikvariska ämnesområdet skulle kunna verka för att statusen, förståelsen och kunskapen kring dessa frågor ökade både inom stadens organisation, fastighetsägare och medborgare. Många kommuner runt om i Sverige har denna roll. Rollen har en stor potential att utgöra ett utåtriktat och välkänt nav i stadens samlade arbete med bevarandefrågor och Göteborgs historiska identitet.
En stadsantikvaries roll kan vara att delta i detaljplanering och projektutveckling med antikvarisk sakkunskap så som till exempel stadsantikvarien i Borås Stad, delvis likt hur antikvarierna i Göteborgs Stad arbetar på planavdelningen på stadsbyggnadskontoret idag. Rollen kan också vara mer fristående från förvaltningarna som avväger förändring och exploatering som till exempel i Stockholm. I en sådan roll kan det ligga ansvar för klassificering, överblick och bedömning av kumulativa effekter och skador på kulturmiljövärden och konsekvensbedömning. Oavsett om staden kommer fram till en mer fristående roll för en stadsantikvarie, vars uppgift blir att bistå alla förvaltningar och bolag med kompetens och inspiration, eller om rollen kopplas till stadsbyggnads-förvaltningen kvarstår alltså ändå behovet av antikvarisk kompetens på samtliga fyra stadsutvecklingsförvaltningar i olika projekt, detaljplanering, bygglovshantering och i strategisk planering.

Stadsbyggnadskontorets bedömning

Förslaget om en ny tjänst som stadsantikvarie ligger väl i linje med den behovsanalys och de åtgärdsförslag som arbetet med den Historiska stadskärnan redovisar. En stads-antikvarie skulle på ett sakkunnigt och kommunikativt sätt kunna lyfta in kulturmiljö-frågor i samhällsplaneringen på strategisk nivå.

Stadsbyggnadskontoret och kulturförvaltningen har haft samtal om rapporten Historiska stadskärnan och identifierat behovet av en gemensam fördjupad dialog utifrån rapportens fem fokusområden. Därför föreslås att byggnadsnämnden avstår från att ta ställning till motionen till dess att förvaltningarna har haft möjlighet att återkoppla resultatet av den dialogen.

Henrik Kant — Alexander Danilovic

Stadsbyggnadsdirektör — Tf Chef strategiska avdelningen